



A FOGVATARTOTTAK REINTEGRÁCIÓJÁNAK BEMUTATÁSA A HAZAI BÖRTÖNÜGY TÖRTÉNELMI FEJLŐDÉSÉN KERESZTÜL

*Presentation of the reintegration of prisoners through the
historical development of domestic prison*

Napjainkban a magyar börtönügy egyik legmarkánsabb feladata a fogvatartott önbecsülésének és felelősségérzetének kialakítása, fejlesztése, a szabadulás utáni munkaerőpiaci és társadalmi beilleszkedésének elősegítése, ezzel a bűnismétlési kockázatok csökkentése. Ez az összetett és több rétegből álló feladat a reintegrációs tevékenység. A büntetés fogalmának megjelenésétől hosszú út vezetett a tömlöcbe vetésen, a fegyházak megjelenésén keresztül, az 1960 elején megjelent nevelés fogalmán át, a ma használatos reintegráció meghatározásának kialakulásáig. Az érdemi hatások eléréséhez és a reintegrációs célok eredményességének fokozásához nélkülözhetetlen a büntetés-végrehajtás személyi állományának és az együttműködésbe vont külső szakembereknek az összehangolt szakmai tevékenysége. Ezen összetevők azonban még nem garantálják a pozitív kimenetelt, a sikerek eléréséhez motiválni szükséges a fogvatartottakat az önkéntességen alapuló aktív részvételre.

Kulcsszavak: bűnismétlési kockázatcsökkentés, reintegráció, együttműködés, eredményesség, motiváció

Nowadays, one of the most striking tasks of the Hungarian prison system is to establish and develop the detainee's self-esteem and sense of responsibility, and to promote the detainee's integration into the labour market and into society after the release, thus reducing the risk of recidivism. This complex and multi-layered task is the reintegration activity. There was a long way from the emergence of the concept of punishment through imprisonment, the appearance of prisons, and through the concept of education in the early 1960s, to the development of the concept of reintegration used today. Coordinated professional activity by prison staff and external professionals involved is essential to achieve meaningful effects and increase the effectiveness of reintegration goals. However, these components do not yet guarantee a positive outcome, and achieving success requires motivating inmates to participate actively on a voluntary basis.

Keywords: recidivism risk reduction, reintegration, cooperation, effectiveness, motivation



Bevezetés

A SARS-CoV-2 elterjedése következtében a 2020 márciusában hazánkat is elérő világjárvány megváltoztatta nemcsak a mindennapjainkat, de a szakmai tevékenységünk alakulására is hatással volt. A járvány elterjedésének megelőzése érdekében korlátozó intézkedések kerültek bevezetésre, minek okán elmaradtak azok a személyes találkozási lehetőségek, melyek megfelelő alapot teremthetnek az elméleti ismeretek megvitatására és a gyakorlati tapasztalatok megosztására. Ennek ellenére, a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben dolgozó, gyakorló büntetés-végrehajtási szakemberekkel folytatott beszélgetések alapján számomra egyértelművé vált, hogy jelen időszakban is igény van egy olyasféle szakmai együtt gondolkodásra, ami lehetőséget teremt arra, hogy némi elméleti áttekintés mellett megismerjük egymás munkáját és bemutassunk olyan jó gyakorlatokat, amelyek alkalmasak lehetnek arra is, hogy több helyszínen megvalósuljanak. Az előbbieket figyelembevételével született meg az a gondolat, hogy szervezzünk egy olyan szakmai rendezvényt, ahol a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó munkatársaink és a büntetés-végrehajtási szervezet tevékenységét támogató más szakemberek megoszthatják a gondolataikat az érdeklődőkkel. Így történt, hogy a kor követelményeihez igazodó módon, online megvalósítással megszervezésre, majd megtartásra került az egyik legfontosabb feladatunkkal, a fogvatartottak reintegrációjával foglalkozó konferencia.

A reintegráció fogalmának meghatározása

A „reintegráció” fogalmát az új büntetés-végrehajtási törvény, közismertebb nevén a Bv. Kódex vezette be a köztudatba, felváltva ezzel a korábban alkalmazott „nevelés” kifejezést. A szabadságvesztés végrehajtásának célját a törvény úgy fogalmazza meg, hogy az nem más, mint *„az ügydöntő határozatban meghatározott joghátrány érvényesítése, valamint a végrehajtás alatti reintegrációs tevékenység eredményeként annak elősegítése, hogy az elítélt szabadulása után a társadalomba sikeresen visszailleszkedjen és a társadalom jogkövető tagjává váljon”*.¹

Amint az már a törvénytervezet miniszteri indokolásában is megfogalmazásra került, a reintegráció új fogalomként került be a jogszabályba, és a kifejezésnek magában kell foglalnia *„minden olyan programot, tevékenységet, mely elősegíti, támogatja a társadalomba történő visszailleszkedés hatékonyságát, a visszaesés esélyének minimalizálását, akár kizárását is. A reintegráció keretében nem szigorúan a büntetés-végrehajtási intézetben szervezett tevékenységekre kell fókuszálni, hiszen a bv. szervek más szervekkel együttműködve eredményesebben szolgálják a büntetés-végrehajtás céljának megvalósítását”*.²

1 A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 83. § (1)

2 T/13096. számú törvényjavaslat a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról



A reintegráció több olyan hasznos programra és elfoglaltságra is kiterjed, amelyek közül talán a leghangsúlyosabbak a fogvatartottak teljes körű foglalkoztatását is szolgáló tevékenységek, mint például az oktatás, a szakmaképzés és a munkáltatás. Az elítéltek szabadulás utáni újrakezdését ugyanis nagymértékben elősegítheti, ha a zárt intézeti keretek között felkínált lehetőségekkel élve nemcsak szakképzettséget, de a majdani szabadulást követő időszakban hasznosítható munkatapasztalatot is szereznek.

Az új büntetés-végrehajtási kódex tervezetéről szóló nemzetközi konferencián az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese úgy fogalmazott, hogy „a büntetés-végrehajtási szervezet alapfeladatait a törvényi és a társadalmi elvárásoknak megfelelően – a fogvatartottak biztonságos őrzésével, a közrend, a közbiztonság, a köznyugalom fenntartásával, jogállami elvek szerinti működésével és a bűnelkövetők társadalomba való visszavezetésével – teljesíti. Feladatunk, hogy a rendelkezésünkre álló reintegrációs eszközök mind sikeresebb alkalmazásával arra ösztönözzük az elítélteket, hogy szabadulásuk után beilleszkedjenek a törvénytisztelő állampolgárok közösségébe”.³

A reintegrációba beletartozik minden olyan program és tevékenység, amely elősegítheti az elítélt társadalomba történő visszailleszkedését, továbbá speciálpreventív célt is szolgál, vagyis törekszik az elítéltet visszatartani újabb bűncselekmény elkövetésétől.⁴

Az előbbiek tükrében a reintegráció kifejezés magában foglalja annak előfeltételét, miszerint az elítéltek esetében a szabadságvesztés-büntetést megelőzően fennállt egy olyasféle integráltság, ami a börtönévek után – köszönhetően a bv. intézetekben folytatott reintegrációs tevékenységnek –, megfelelő szabadulásra felkészítés mellett folytatható. Ugyanakkor, amint azzal az Albert Fruzsina – Bíró Emese szerzőpáros által írt tanulmány is foglalkozik, az esetenként egyébként is halmozottan hátrányos helyzetű börtönpopuláció nagy hányadát érinti a társadalmi kirekesztődés, a marginalizálódás, továbbá különféle gazdasági, társadalmi és kulturális hátrányok is jellemzik az érintetteket, amit ráadásul a szabadulás utáni stigmatizáltság csak tovább nehezít. Épp ezért az angolszász szakirodalom a „reintegration” kifejezés helyett a „re-entry” kifejezést használja gyakrabban.⁵

Az iménti gondolatmenetet erősíti a reintegráció Ruzsonyi Péter általi, kriminálpedagógiai megfogalmazása, mely szerint „a reintegráció olyan ernyőfogalom, amely tartalmában – a különböző szakterületek tevékenységi körének megfelelően – jelentős különbségeket jelenít meg, ugyanakkor lényegi jellemzője, a kiszorult vagy marginalizálódott egyén közösségbe történő visszakérülésének elősegítése”.⁶

3 Schmehl J. (2013) p. 18.

4 Belovics E., Vókó Gy. (2014) p. 249.

5 Albert F., Bíró E.: A sikeres reintegráció

6 Ruzsonyi P. (2014) p. 188.



A fogvatartottak büntetés-végrehajtási intézetbe történő befogadását követően megtörténik az érintettek felmérése, reintegrációs tiszti, pszichológusi, egészségügyi szempontból egyaránt, majd a befogadó részleg vezetője az elítélt együttműködésével kialakítja és rögzíti az egyéniesített fogvatartási programtervet.⁷

A reintegrációs célok érvényesüléséhez ugyanakkor nélkülözhetetlen a fogvatartottak önkéntességen alapuló, aktív részvétele, valamint a velük foglalkozó büntetés-végrehajtási szakemberek, a különféle szakterületekhez tartozó büntetés-végrehajtási intézeti munkatársak összehangolt szakmai tevékenysége. Ezzel együtt azt hiszem, leszögezhetjük, hogy minden, ami a befogadás pillanatától kezdve egy fogvatartottal a büntetése végrehajtása alatt történik, a szabadulásra való felkészítést szolgálja. Személyes véleményem szerint minden egyes fogvatartott – mint egyén – tekintetében azt a minimális célkitűzést kell szem előtt tartani a vele való foglalkozások során, hogy figyelembe véve a befogadáskor az esetében elvégzett állapotfelmérések eredményét, a szabadulás pillanatában se mentális, se fizikális téren senki ne legyen rosszabb állapotban, mint a fogvatartása kezdeti szakaszában.

Az előbbiek megvalósítása érdekében az elítélteket tehát be kell vonni az adott büntetés-végrehajtási szerv által biztosított és felkínált általános vagy egyéniesített reintegrációs tevékenységbe, melynek során törekedni kell az érintett személy önbecsülésének és felelősségérzetének kialakítására, fejlesztésére, illetve a szabadulása után a munkaerőpiaci és a társadalmi életbe való beilleszkedésének elősegítésére. De nem volt ez mindig így, ezért tekintsük át, hogy milyen úton jutottunk el idáig...

A büntetések történelmi áttekintése

A büntetés fogalma és gyakorlati alkalmazása nagyjából egyidős a társadalmakkal, és tükrözi az adott kor történelmi és gondolkodásbeli sajátosságait. Ahogy Földvári megfogalmazta, *„Amióta a társadalomban, kisebb-nagyobb közösségekben él az ember, kénytelen tekintettel lenni másokra. Alkalmazkodnia kell másokhoz; ezt várják tőle embertársai. Ezek a várakozások az idők folyamán megszilárdultak, szabályokban rögzültek. E normák lényegében az emberek viselkedésére vonatkoznak, ezért ezeket viselkedési szabályoknak nevezzük. Kezdetben e szabályok csak az emberek tudatában éltek. A társadalom egyes tagjai tisztában voltak azzal, mit várnak tőlük a többiek. Ha nem aszerint viselkedtek, helytelenítették magatartásukat, megvetették, esetleg ki is közösidették őket”*.⁸

7 A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 95. § (3)

8 Földvári J. (1997) p. 19.



A szabadságvesztésnek – mint büntetésnek – az ókorig visszanyúló gyökerei vannak, azonban a funkciója a ma ismerttől igencsak eltért. Az ókorban és a középkor első felében a szabadságelvontást lényegében csak azért alkalmazták, hogy a gyanúsított tárgyalása és kihallgatása biztosított legyen.⁹

Az első börtönügyi rendeletek megalkotása II. Theodosius keletrómai és III. Valentinianus nyugatrómai császár nevéhez fűződik, akik 429-ben elrendelték az összes addigi császári rendelkezés összefoglalását I. Constantinustól kezdve. Ennek eredményeképpen a Codex Theodosianus 439. január 1-jével lett hatályos.¹⁰ Ezt követően az I. Justinianus bizánci császár által megbízott jogtudós csapat összegyűjtötte és rendszerezte a Kr. u. 2. század elejétől egészen I. Justinianus uralkodásáig hozott császári rendeleteket, és kiadásra került a Codex Justinianus. A hivatkozott törvénygyűjtemények célja az volt, hogy a börtönök fenntartását, működését szabályozzák, egyben intézkedtek a felügyeletről és az ellenőrzésről is.¹¹

Amint arról Belovics Ervin és Vókó György is megemlékezett, Magyarországon a szabadságvesztésnek már Szent István Törvénykönyvében is nyoma volt, ugyanis megfogalmazásra került benne, hogy aki pénteken húst eszik, annak egy hétig kell bezárva böjtölnie. Szent László pedig úgy rendelkezett, hogy „*Oly esetben, ha nemes embert rokonai lopáson érnek, nem kell őt eladni, hanem vessék a tömlőc fogságába. Aki kivont karddal embert öl, vessék a tömlőcbe és vagyonát osszák szét.*”¹²

Írásbeli emlékek alapján már a XI. századtól beszélhetünk börtönbüntetésről, azonban a feudalizmus korában még ismeretlen volt a mai szabadságvesztés-büntetés, a börtönök eleinte elsősorban egyfajta vizsgálati fogságot és biztonsági célokat szolgáltak, a vizsgálati foglyokat ekkortájt pincékben, városfalak tornyaiban vagy várak kazamátaiban, láncra verve helyezték el. A középkorban alapvetően a várak és az erődítmények tömlőcei szolgáltak börtönként. Ahogy azt Mezey Barna is leírja, jelentésében egyébként a tömlőc volt az a helyszín, ahol a gyanúsítottat, vádlottat vagy elítéltet fogva tartották. Erre utal latin megfelelőjének („*carcer*”) tartalma is, ugyanis a XI-XV. századokban a „*carcer*” egyértelműen a tömlőc szinonimája, a „*temlech*” kifejezés „*carcer*” értelemben volt használatos. A tömlőc nem büntetési, hanem büntetés-végrehajtási helynek számított, és minden fogvatartás céljául szolgáló szoba, zárka, pince, kazamata közös elnevezését foglalta magában, függetlenül a végrehajtás minőségétől. A későbbiekben a bűnelkövetőkkel szemben alkalmazott egyre durvább fellépés, a tortúra, a kínzás börtönbe

9 Vókó Gy. (2013) p. 23.

10 A jog kodifikálása (http://www.romaikor.hu/romai_allam_es_allamrend/romai_kozigazgasas_csaszarkori_attekintese/a_csaszari_kozigazgasas/keso_romai_jog_es_adminisztracio/cikk/a_jog_kodifikalasa)

11 Pál L. (1976) p. 16-17.

12 Belovics E., Vókó Gy. (2014) p. 24.



telepítése, illetve a büntetés-végrehajtás brutalizálódása a tömlöcöt a sanyargató jelleg felé mozdította el, és a XVI-XVII. századra a tömlöc – ami a kínzások és a halálos szenvedés színhelyét jelentette – a legsúlyosabb börtönfokozatok előzményévé vált.¹³

Az első országos jellegű fegyintézetet Mária Terézia főkancellárja, gróf Esterházy Ferenc létesítette a saját birtokán, az általa adományozott épületekben, a Pozsony melletti Szempczen. A fenyítőház 1772. szeptember 4-étől fogadta az oda beutaltakat. A Helytartótanács által kibocsájtott rendeletek alapján működő intézmény irányításáért felelős igazgató munkáját az ellenőr és a különböző feladatokat ellátó felügyelők, a tanító, a lelkész, a seborvos, valamint az élelmező segítette, míg az őrzési feladatokra a káplárt és a közlegényeket a pozsonyi katonai főhadparancsnokság állományából rendelték ki. Érdekesség, hogy az ellátásért és az őrzésért minden egyes fogvatartottnak fizetnie kellett. Az 1780-ban Tallósra, majd 1790-ben Szegedre áthelyezett fenyítőház működése végül 1832-ben szűnt meg, a megnövekedett rabtartási költségekre hivatkozva.¹⁴

Az 1840-es évek elején három korai gondolkodó, báró Eötvös József Károly Bertalan Adalbert, Szemere Bertalan és Kossuth Lajos mellett liberálisok (mint például Balla Károly, Bölöni Farkas, Lukács Móricz) karolták fel újra a büntetés-végrehajtás ügyét, és elkészült egy új börtönügyi törvényjavaslat, mely tíz börtön felállítását illetően foglalt állást. A felsorakoztatott érvek ellenére a bécsi kancellária a javaslatot elutasította.

Az 1848-1849-es szabadságharc bukását követően, 1852-1860 között Magyarországon hatályba léptették az osztrák birodalmi büntető törvénykönyvet, melynek központi büntetési neme a szabadságvesztés volt, amit az igazságszolgáltatás gyakran alkalmazott is. A jelentősen megnövekedett elítélt létszám befogadására azonban nem volt elegendő férőhely, ezért 1854-ben a Habsburg-kormányzat állami fegyintézetek felállításáról hozott döntést. A probléma megoldására gyors és olcsó megoldást kerestek, ezért – a legkézenfekvőbb módon – már meglévő objektumok (várak, katonai erődök és más középületek) átalakításával valósították meg a célokat. Így lett fegyintézet 1854-1858 között az azt megelőzően katonai erődítményként működő Lipótvár, Illava és Munkács vára, továbbá a váci nemes ifjak kollégiumának épített intézet, illetve Márianosztrán az egykori pálos rendi kolostor. Hozzájuk csatlakozott 1857-től Erdélyben az egyetlen, eleve fegyintézetnek épített nagyenyedi és a már 1786-tól „provinciális” börtönként működő szamosújvári intézet, valamint Horvátországban a Lepoglavan található, szintén pálos rendi kolostor és a zágrábi erőd.¹⁵

13 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 36.

14 Estók J.: A polgári magyar állam büntetés-végrehajtásának egyenruházata és rangrendszere, 1867-1945

15 Estók J. (2013) p. 32.



A kiegyezést (1867) követő időszakra a modern polgári igazságszolgáltatás kialakításának igényével fellépő igazságügyi kormányzat európai léptékű törekvései voltak a jellemzőek. Jelentős költségvetési támogatással történtek épületbővítések, valamint a személyzet bérezését is nagymértékben megemelték.

Az első magyar büntető törvénykönyv, amely tartalmazta a szabadságvesztésre és annak végrehajtására vonatkozó legfontosabb rendelkezéseket, a magyar büntetőjog-tudomány kiemelkedő alakja, Csemegi Károly – jogász, kúriai tanácselnök – nevével összeforrott 1878. évi V. törvény, az ún. Csemegi-kódex volt, ami a szabadságvesztés öt különálló nemét (fegyház, államfogház, börtön, fogház, elzárás) határozta meg. A kódex különösen nagy hangsúlyt fektetett az elítéltek fokozatos társadalomba történő visszavezetésére, ennek érdekében *„az életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélték büntetési 10. évének eltelte után”* és amennyiben *„szorgalmuk, valamint jó viseletük által a javulásra alapos reményt nyújtottak [...] büntetésük hátralévő részének kitöltése végett, közvetítői intézetbe szállíttatnak, ahol szintén munkával foglalkoztatnak, azonban enyhébb bánásmódban részesülnek”*.¹⁶

A Csemegi-kódexben foglaltak érvényesülése céljából a szabadságra bocsátás elé beiktatott ún. közvetítő intézetek közül 1883-ban létesítették a kishartai mezőgazdasági jellegű közvetítő intézetet. Két évvel később, 1885-ben adták át rendeltetésének a csillagrendszerben épült Szegedi Kerületi Börtönt, majd 1886-ban megnyitották a Sopronkőhidai Fegyintézetet, illetve ugyanebben az évben kezdte meg működését a főváros által ingyen felajánlott telken – ugyancsak csillagrendszerben – épített Budapesti Gyűjtőfogház. 1892-ben készült el a Budapesti Törvényszéki Fogház, közismert nevén a „Markó”, és 1896-ban létesítették a Letartóztatottak és Elítéltek Országos Megfigyelő és Elmeorvosító Intézetét, amely az 1906-os újjászervezése során kapta meg az Igazságügyi Országos Megfigyelő és Elmeorvosító Intézet nevet.¹⁷

Az 1920. június 4-ei trianoni békeszerződésig a börtönhálózat kilenc országos fegyintézetből, hatvanöt törvényszéki és háromszáztizenöt járásbírói fogházból állt, melyek férőhelyszáma megközelítőleg 17 000 fogvatartott elhelyezésére volt alkalmas, míg a magánzárkás helyek száma közel 2 700 volt. A háború utáni területrendezés következtében a magyar büntetés-végrehajtás elveszítette a lipótvári, az illavai és a nagyenyedi fegyintézetet, továbbá negyvenkét törvényszéki és kétszáz járásbírói fogházat, és az ugrásszerűen megnövekvő kriminalitásra, valamint a börtönügyi igazgatásban bekövetkezett átmeneti zavarodottságra tekintettel, a büntetés-végrehajtási szervezet rendkívüli körülményekkel volt kénytelen szembenézni. A megcsonkított ország területére eső letartóztatottak száma megduplázódott, a büntetés-végrehajtási

¹⁶ Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulója tiszteletére (2020) p. 70.

¹⁷ Estók J. (2013) p. 38.



intézetek túlsúlyfolttá váltak, aminek természetes velejárója volt az ellátási körülmények romlása, az élelmezési problémák, a ruha- és munkaanyag, illetve a fűtés hiánya, és nem utolsósorban az őrszemélyzet kimerültsége. Mindez tovább mélyítette a „börtönügyi depressziót”, és figyelembe véve, hogy a leszerelt hadsereg számos tisztjét a börtönök élére helyezték, a börtönélet erőteljes katonai vonásokat öltött.¹⁸

A második világháború befejezését követő időszakról Vókó György azt írta, hogy ekkor történt meg a fasiszta maradványok következetes felszámolása, aminek az állt a háttérben, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormány első intézkedései között ott szerepelt a jogrend helyreállítása és a számonkérés jogi feltételeinek a megteremtése. Egy újszerű büntetés-végrehajtási rendszer kialakítását megelőzően ekkor a legfontosabb feladat a romok eltakarítása, a gazdaság beindítása, valamint az új társadalmi rendszer kiépítése volt. Az ideiglenes kormány ugyanakkor 1945. január 25-én a háborús és népellenes bűnösök felelősségre vonására ún. népbíróságokat hozott életre, melyek mellett – a köztörvényes bűncselekmények elbírálására – párhuzamosan működtek a „rendes” bíróságok is. A népbíróági jog a Csemegi-kódexben ismert fegyház és börtön mellé rövid időre beépítette az ítélkezési gyakorlatba az internálás és a kényszermunka-büntetés intézményét, ezzel együtt az 1140/1945. ME sz. rendelet – majd az azt törvényi szintre emelő 1945. évi VII. törvény – eltörölte a fogházat és az internálást mint büntetést, viszont új büntetési nemként bevezette a munkatáborban végrehajtandó, életfogytig vagy határozatlan időre kiszabható kényszermunkát. Az ezt követő időszakban hatályba lépő jogszabályok értelmében az elítélteket az újjáépítés érdekében szükséges bármely közérdekű munkára igénybe lehetett venni, az internálás államigazgatási kényszerintézkedésként a rendőrség hatáskörébe került, eltörölték az államfogház-büntetést, meghatározták a kényszermunka végrehajtási szabályait, továbbá megfogalmazódott az elítéltek demokratikus szemléletű nevelésének és a társadalomba való beilleszkedésre alkalmassá tételének az igénye.¹⁹

Amint azt Vókó György az MTA doktori értekezésében is megfogalmazta, 1947-ben az igazságügy-miniszter rendeletben rögzítette, hogy „a letartóztatott bárminemű bántalmazása vagy vele szemben testi fenyítés alkalmazása szigorúan tilos.” Aztán 1948-ban egy igazságügy-miniszteri utasítás eltörölte a leláncolás és a lábbilincs fenyítési eszközként történő használatát, és az elítéltek éjjel-nappali megbilincselését mint fizikai szenvedést okozó és lealacsonyító intézkedéseket. Ebben az időszakban a büntetés-végrehajtás legfőbb feladata a biztonságos őrzés volt, emellett a munkatáboroként kijelölt büntetőintézetekben elhelyezettek esetében nagy hangsúlyt fektettek a kényszermunka jellegű munkáltatásra, azonban a zsúfoltságra tekintettel már 1946-ban sem lehetett biztosítani a fogvatartottak munkával történő folyamatos ellátását. Az igazságügyi

¹⁸ Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 122.

¹⁹ Vókó Gy. (2013) p. 32.



kormányzat ennek ellenére 1947-től azt az álláspontot képviselte, hogy a büntetés-végrehajtás nem lehet veszteséges az állam számára, ezért beillesztették a rabmunkáltatást a tervgazdaságba, és a részlettervek kidolgozása és végrehajtása céljából az Igazságügyi Minisztérium szervezetén belül létrehozták a Gazdasági Igazgatóságot.

1948-ban az elítélteket foglalkoztató – főképpen bútór-, textil- és cipőipari tevékenységet végző – vállalatok államosításra kerültek, és különváltak a büntetés-végrehajtási intézetektől, de a megfelelő számú munkaerőt biztosítani kellett a részükre. Állampusztán, Nagyfán, Annamajorban, Márianosztrán, Aszódon és Vácon mezőgazdasági jellegű munkáltatás zajlott, de a járásbírósi fogházak megszüntetését követően az országos jellegű büntetés-végrehajtási intézetek egyre növekvő zsúfoltsága nehézségeket okozott.²⁰

Lőrinc József és Nagy Ferenc a hazai börtönügyet bemutató művében megírta, hogy 1951. január 1-jén lépett hatályba az 1950. évi II. törvény (Btá.), ami csupán egyféle szabadságvesztést ismert, a „börtönt”. A módosítás miniszteri indokolása a Csemegikódex büntetési nemeinek szükségtelen sokaságát fogalmazta meg, de valódi oka az egyre növekvő létszámú fogvatartotti populáció akadálytalan munkára irányításának szándéka volt. Az igazságszolgáltatás akkortájt ugyanis az elítélteknek hazai történelmünkben példátlan tömegét zúdította a börtönökre, egyes források szerint 1952 tavaszán számuk mintegy hatvanezerre duzzadt. Ez a létszámemelkedés szükségessé tette az intézményi rendszer mielőbbi bővítését, ezért folytatódott a szovjet modell alapján már 1949-ben megkezdett, ún. „nyitott végrehajtási helyek” (gyárak, üzemek, bányák stb.) átadása a büntetés-végrehajtási szervezet számára, minek eredményeképpen 1952 végére már szinte az egész országot behálózták az őrparancsnokságok, illetve a munkahely-parancsnokságok. Az elítélteknek csak egy kisebb hányadát tartották fogva a zárt intézetekben és munkáltatták a büntetés-végrehajtási intézetekhez tartozó vállalatoknál, valamint az állami rabgazdaságok területén. Ezzel szemben mintegy negyvenöt helyen dolgoztattak fogvatartottakat például ipari létesítmények építkezésein (Lábatlan, Almásfüzitő, Tiszalök, Csepel stb.), középületek létesítésénél (például a miskolci és a veszprémi egyetem), illetve felújításánál (például Buda vára), bányákban (Oroszlány, Recsk, Komló, Várpalota stb.), továbbá számos más ipari és mezőgazdasági jellegű közmunkán.²¹

1949-1950-ben a büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának teljes cseréjére került sor. Az új személyzet nem az előképzettség és a szakmai rátermettség alapján, hanem legfőképp a politikai megbízhatóság kritériumai szerint került kiválasztásra, és ők, valamint az elítéltek mint politikai ellenfelek álltak egymással szemben. Az országon kihelyezett – a zsidó származású honvédelmi miniszternek, a Rákosi-korszak

²⁰ Vókó Gy. (2010) p. 83-84.

²¹ Lőrincz J., Nagy F. (1997) p. 38.



meghatározó személyiségének, Farkas Mihálynak tulajdonított – parancsoló jelmondat, a „*Ne csak őrizd, gyűlöld is!*” gyakorlatában elterjedt az elítéltekkel szembeni durva, embertelen bánásmód. Ebben az időszakban különösen az Államvédelmi Hatóság által átvett börtönökben éltek át a többségükben a politikai terror ártatlanul bebörtönzött áldozata a magyar börtönügy legsötétebb és legsúlyenteljesebb éveit.

Az 1950-es évek első felében lényeges változás következett be, ugyanis a börtönügy szervezete a Belügyminisztérium felügyelete alá került, majd központi irányításra létrejött a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (a továbbiakban: BvOP). 1955-ben kiadták a Büntetés-végrehajtási Szabályzatot, amely kimondta, hogy a szabadságvesztés-büntetést büntetés-végrehajtási munkahelyen vagy börtönben kell végrehajtani, a börtönöket pedig négy csoportba sorolta be, ezek az országos börtönök, a megyei börtönök, a körzeti börtönök és a járási börtönök voltak. A szabályzat előírása szerint: „*Valamennyi büntetés-végrehajtási szerv felett a Büntetés-végrehajtási Parancsnokság útján a belügyminiszter gyakorol főfelügyeletet.*” Alapelvként került továbbá rögzítésre, hogy a végrehajtás célját a rendszeres munkáltatás és oktatás eszközeivel kell érvényre juttatni.²²

Az 1960-as években megkezdődött a hazai börtönügy történetének új szakasza. 1960 elején lépett hatályba az 1959. június 30-án kiadott 8/1959. BM sz. utasítás, amely a büntetés-végrehajtás két fő feladatának jelölte meg a letartóztatottak őrzését és nevelését. A rendelkezés ugyan még egyfajta politikai küldetésként hátrányosan diszkriminálta az „osztályidegeneket”, de áttörést jelentett, hogy megteremtette az elítéltek nevelésének elvi-szervezeti feltételeit. A letartóztató intézetekben 1960. január 1-jei kezdettel létrehozták a nevelési szolgálatot, országosan mindösszesen 124 fővel. A nevelői állományt volt politikai tisztekből és felkészültebb körletparancsnokokból választották ki, ezzel egyidejűleg a nevelési szolgálat irányítására a BvOP szervezeti egységeként létrejött a Nevelési Osztály, ezen belül az instruktori és a sajtó alosztály, továbbá előírták azt is, hogy minden 100 letartóztatott nevelésével 1 nevelő foglalkozzon.²³

1965 végén az MSZMP Politikai Bizottsága a büntetés-végrehajtási szervezet tevékenységének vizsgálatát követően megállapította, hogy a rendszer nem szolgálja megfelelően a bűnmegelőzést, rámutatott a jogi szabályozás hiányosságaira, továbbá arra, hogy személyi állományának létszáma és felkészültsége elégtelen, kidolgozatlanok az elítéltekkel való differenciált bánásmód és nevelés elvei, illetve módszerei, és a börtönök tárgyi feltételei sem alkalmasak a végrehajtás céljának megvalósításához. A vizsgálat eredményeként megjelent a büntető törvénykönyv módosításáról szóló 1966. évi 20. törvényerejű rendelet, melyben a jogalkotó további, a biztonsági és az átnevelhetőségi

22 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 135.

23 Lőrincz J.: A Kádár-korszak börtönügyének szakmatörténeti vázlata



szempontoknak megfelelő differenciálást vezetett be azzal, hogy a szabadságvesztés-büntetésnek a korábbi két fokozata helyett már négyet (szigorított börtön, börtön, szigorított bv. munkahely, bv. munkahely) állapított meg. Ezzel egyidejűleg – a büntetés-végrehajtási jog jelentős állomásaként – Magyarország történetében először olyan törvényi szintű szabályozás jelent meg (az 1966. évi 21. törvényerejű rendelet), amely a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás szabályait a nyilvánosság számára is megismerhetővé tette. A hivatkozott szabályozás a szabadságvesztés végrehajtásának jogilag is rögzített céljaként az elítéltek átnevelését és morális átalakítását tűzte ki, továbbá szemléletében egy minőségi áttörést képviselt azzal, hogy az elítélteket nemcsak kötelezettségekkel terhelte, hanem jogokkal is felruházta. A törvényerejű rendelet a nevelést tette a büntetés-végrehajtás központi feladatává, és a jogszabály miniszteri indokolása azt fogalmazta meg célkitűzésként, hogy az elítélt személyisége az átnevelési folyamat eredményeként átalakuljon, és szabadulása után törvénytisztelő állampolgárrá váljon.²⁴

Az előbbieket követő időszakban a börtönügyet – meglévő gondjai mellett – jelentősen megterhelték a szakmailag előkészítetlen kormányzati döntésekből született intézkedések, melyek meghozatalakor a döntéshozók nem vették figyelembe a büntetés-végrehajtási szakemberek jelzéseit, viszont a megvalósítás gyakorlati nehézségeit már a büntetés-végrehajtás számlájára írták. Mindezek ellenére az 1970-es évek közepétől – a börtönügy belső tartalékaira alapozva – megkezdődött egy olyan humanizációs folyamat, amely elősegítette a magyar börtönviszonyok európai irányultságú fejlődését. A fellendülő börtönügyi tudományosság, valamint a korszerűsítés irányába ható gyakorlati tapasztalatok felhasználásával megkezdődtek azok a kodifikációs munkálatok, melyek eredményeképpen hatályba lépett a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. sz. törvényerejű rendelet, mely célként rögzítette azt, hogy *„az elítélt szabadulása után a társadalomba beilleszkedjék és tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől”*. A törvényhozó az előbbieket elérését két eszközzel, *„a joghátránnyal és a neveléssel”* rendelte érvényesíteni, és a rendelet fontos üzenete volt, hogy nem a büntetés elrettentő hatásának növelése, hanem az elítéltek nevelése terén jelölt meg további tennivalókat.²⁵

Az 1979-1986 közötti időszak egy hangsúlyos próbálkozásaként lehet értékelni az ún. modellkörlet kezdeményezést, amely azt próbálta igazolni, hogy a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának célja csak egységes hatásrendszer érvényesítése esetén valósulhat meg, ugyanakkor a szakemberek az egységesség legfőbb akadályát a szakterületi elszigetelődésben, a körletélet irányítására vonatkozó feladatok ellentmondásosságában, valamint a nevelés és a biztonság eltérő prioritásaiban látták. A probléma orvoslását úgy

24 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 140.

25 Lőrincz J.: A Kádár-korszak börtönügyének szakmatörténeti vázlata



próbálták meg elérni, hogy a kísérletben részt vevő büntetés-végrehajtási intézetekben az akkori belső őrség kettős irányítás alá került (nevelési-biztonsági szakterület), amittől azt remélték, hogy javulni fog a körletélet szervezettsége, a szakterületek közötti párbeszéd és az információáramlás minősége. Habár a megvalósításnak voltak pozitívumai is, a modellkörletek működtetése egyértelműen rámutatott arra az ellentétre, ami időszakosan megjelenik a büntetés-végrehajtási szakemberek közötti párbeszédben: vajon a nevelés vagy a biztonság a fontosabb?²⁶

Az 1980-as évek közepére a börtönök személyzetének anyagi-pénzügyi támogatottsága kedvezőtlenül alakult, az intézetek túlsúlyosságából adódóan a munkahelyi feltételek romlottak, ami számos szakember elvándorlását indította meg, ezért az állam hosszú távú stratégia kidolgozására kényszerült. A törvényerejű rendelet és a végrehajtására kiadott egyéb jogszabályok lehetővé tették, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet vezetése olyan távlati célokat dolgozzon ki, melyek egy-egy konkrét szakterület vonatkozásában fogalmaznak meg célkitűzéseket, ami hozzájárult ahhoz, hogy 1983-ban a büntetés-végrehajtási nevelés, majd 1986-ban a munkáltatás fejlesztési koncepciója is létrejött.²⁷

A politikai rendszerváltozás után érezhetővé vált az európai jogállamiság eszméinek befolyása. A megújuló büntetőpolitika az Európa felé való nyitás jegyében, a szabadságjogok és az emberi jogok tiszteletének szem előtt tartásával megkezdte a büntetési rendszer humánus átalakítását, minek eredményeképpen a halálbüntetés, a szigorított őrizet, a kényszergyógyítás munkaterápiás intézeti kezelése, illetve a szigorított javító-nevelő munka is megszűnt. Ahogy azt Forgács Judit is kiemelte, a rendszerváltást követően Magyarország több globális és regionális emberi jogi nemzetközi egyezmény részes államává vált. Az univerzális konvenciók közül mindenképpen hangsúlyosan kell kezelni az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmányát, valamint a Kínzás elleni Egyezményt, továbbá azt is fontos megemlíteni, hogy az Európa Tanács börtönügyi ajánlásaihoz csatlakozva olyan új fogalmak jelentek meg, mint a rehabilitáció, a normalizáció, illetve a nyitottság és a felelősség elve.²⁸

Az 1990-es években több elméleti és gyakorlati szakember foglalkozott a büntetés-végrehajtás problémáival és aktuális kérdéseivel, a történetkutatással foglalkozó tanulmányok mellett számos értékes elemző munka született. A büntetés-végrehajtási nevelés célját illetően két, jól elkülöníthető irányvonal volt felfedezhető: míg Ruzsonyi Péter és Módos Tamás a korrekciós nevelés fontosságát hangsúlyozta, addig Garami Lajos egyfajta menedzseri szemléletről és a szociális munka eszközrendszerének

²⁶ Forgács J. (2013) p. 2.

²⁷ Lőrincz J., Nagy F. (1997) p. 43.

²⁸ Forgács J. (2020) p. 115.



nevelői munkán belüli egyre inkább hangsúlyossá válásáról beszélt. Ezzel összhangban, a kormány felé készített előterjesztésében Tari Ferenc úgy fogalmazott, hogy „A reszocializációnak – a joghátrány érvényesítése mellett – változatlanul a büntetés-végrehajtás fő céljának kell maradnia, azonban a hagyományokhoz képest sokkal nagyobb hangsúlyt kell kapnia ebben a folyamatban az elítélt önkéntességének, aktivitásának, és saját sorsa alakulása iránti felelősségérzetének. A nevelő klasszikus szerepe átalakulóban van, bizonyos vonatkozásaiban egyre inkább hasonlít a szociális munkáshoz, aki gondozottjainak életviszonyaival és személyiségével egyszerre foglalkozik, miközben segíti, támogatja abban, hogy megtalálja helyét.”²⁹

A büntetés-végrehajtási jog fejlődése szempontjából meghatározó változást eredményezett a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet módosításáról szóló, annak rendelkezéseit korszerűsítő 1993. évi XXXII. törvény, amely figyelembe vette az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az európai büntetés-végrehajtási szabályokra vonatkozó ajánlásait, valamint az ENSZ Minimum Szabályait, továbbá többek között előírta, hogy az elítéltet lehetőleg lakóhelye közelében lévő büntetés-végrehajtási intézetben kell elhelyezni. Ez a törvény vezette be az enyhébb végrehajtási szabályok jogintézményét, valamint a szabadságvesztés feladatául „az elítélt önbecsülésének fenntartását és felelősségérzetének fejlesztését” határozta meg, aminek elérése érdekében fel kellett használni a szükséges gyógyító, oktató, erkölcsi és szellemi erőforrásokat, továbbá biztosítani kellett a rendszeres munkavégzés feltételeit.

Említésre méltó előrelépés volt a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény kiadása, amely meghatározta a büntetés-végrehajtás szervezet állam-szervezetben elfoglalt helyét, az irányítási és vezetési jogköröket, a szervezeti felépítést, valamint a legfontosabb működési szabályokat.

A 2000-es években hangsúlyos szerepet kapott a fogvatartottak szabadulás utáni vissza-illeszkedését segítő oktatási, képzési, kulturális, művelődési és szabadidős programok széleskörű biztosítása. Ahogy Csóti András bv. altábornagy úr a később sokak által, többször idézett szavaival megfogalmazta: „Inkább mi csináljunk programot a fogvatartottaknak, mint ők nekünk!”. Ebben az időszakban kezdett elterjedni hazánkban a helyreállító igazságszolgáltatás szemlélete és a hozzá társuló gyakorlat alkalmazása; a szabadságvesztés-büntetésüket töltő, tettüket megbánó fogvatartottaknak lehetőségük nyílt arra, hogy a bűncselekmény közvetlen sértettjei helyett a normaszegéssel közvetetten sértett helyi közösség számára végezzenek szimbolikus jóvátételt. A folyamat eredményeként ideális esetben létrejön az „elköteleződés” a közösség érdekei, értékei iránt, amely hitünk szerint visszatarthatja az elkövetőt újabb bűncselekmény elkövetésétől. Több büntetés-végrehajtási intézetben a mai napig megvalósulnak olyan

29 Tari F. (1995)



resztoratív programok, melyek alkalmasak a jogerős szabadságvesztést töltő vagy egyéb jogcímen fogvatartottak egyéni önértékelésének fejlesztésére, belső motivációs bázisuk megteremtésére, az elkövetett bűncselekmény kompenzálásának elősegítésére, a büntetés-végrehajtási szervezet társadalmi megítélésének javítására, a helyi közösség érzékenyítésére, továbbá a büntetés-végrehajtási intézetekben folyó reintegrációs tevékenységek megismertetésére, nem utolsósorban a szabaduló fogvatartottakkal szembeni előítéletek enyhítésére.

Napjaink büntetés-végrehajtási gyakorlatát a 2015. január 1-jén hatályba lépett, a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény határozza meg, mely jogszabályban a szabadságvesztés végrehajtásának céljaként – az ítéletben meghatározott joghátrány érvényesítése mellett – megjelenik, hogy az elítélt szabadulása után a társadalomba sikeresen visszailleszkedjen és a társadalom jogkövető tagjává váljon. A speciális prevenciót, vagyis annak megelőzését, hogy az elkövető újabb bűncselekményt kövessen el, illetve annak elősegítését, hogy a társadalomba történő visszailleszkedést követően törvénytisztelő életmódot folytasson, a végrehajtás alatti reintegrációs tevékenységgel kívánja elősegíteni a jogalkotó. Azonban az eredményességhez nélkülözhetetlen, hogy az elítélt együttműködjön a büntetés-végrehajtási szervezettel, hiszen a hatályos szabályozások alapján bizonyos reintegrációs programokon való részvétel csupán egy lehetőség, nem pedig kötelezettség a fogvatartottak számára. Az új törvényi szabályozás egyebekben számos új elemet tartalmaz, meghatározza az alapelveket és a büntetés-végrehajtás munkájába beépített egy kockázatelemzési és kezelési rendszert, amelyben egységes standard alapján kerül felmérésre a fogvatartottak szükséglete, a veszélyforrások, valamint a társadalomba való visszailleszkedési hajlandóságuk.

A törvény egyik nívója a három végrehajtási fokozat – fegyház, börtön, fogház – rendszerén belül kialakított három rezsimkategória, melyek a fogvatartott munkavégzése és magatartása alapján, egyéniesített módon közelítik meg a reintegrációs folyamatokat, feladatokat. A törvényben szereplő valamennyi célkitűzés és feladat a szabadulás utáni visszailleszkedést szolgálja, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték esetében pedig azt, hogy biztonságos és humánus körülményeket teremtsenek a számukra. Az új szabályozásban kiemelt feladatként kerül meghatározásra a fogvatartottak foglalkoztatása.

Ahogy országos parancsnok úr megfogalmazta, a büntetés-végrehajtási szervezet alapfeladatait a törvényi és a társadalmi elvárásoknak megfelelően – a fogvatartottak biztonságos őrzésével, a közrend, a közbiztonság, a köznyugalom fenntartásával, jogállami elvek szerinti működésével és a bűnelkövetők társadalomba való visszavezetésével – teljesíti. Feladatunk, hogy a rendelkezésünkre álló reintegrációs eszközök mind sikeresebb alkalmazásával arra ösztönözzük az elítélteket, hogy szabadulásuk



után beilleszkedjenek a törvénytisztelő állampolgárok közösségébe. A társadalmi elvárásoknak megfelelően, a szabadulásra felkészítés már az elítélt befogadásának napján megkezdődik. A fogvatartási és a visszaesési kockázatok mérési eredményei alapján elkészített egyéniesített fogvatartási programterv tartalmazza azokat a programelemeket és feladatokat, amelyek elítélt általi teljesítése hozzájárul az eredményes reintegrációhoz.³⁰

A biztonságos fogvatartás kiemelten fontos, és ennek előfeltétele a rend, a rendszeresség, a következetesen végzett munka, valamint az egységesen kialakított környezet. Az új szabályozás hatályba lépését követő időszakban a büntetés-végrehajtási szervezet határozott lépéseket tett az egységesítés, az egyszerűsítés és az egyértelmű szabályok lefektetésének az irányába, továbbá kitzte azokat a célokat, melyek teljesülése esetén a fogvatartottakkal folytatott munka hatékonysága, ez által a szabadulásra történő felkészítés eredményessége növelhető. Kiemelt jelentőségű a teljes körű foglalkoztatás elérése, a fogvatartottak együttműködési hajlandóságának, motivációjának erősítése, a visszaesési kockázatok csökkentése, valamint az egymás sérelmére elkövetett fogvatartotti cselekmények visszaszorítása.

Zárszó

A fogvatartottak reintegrációját támogató programok biztosítása és a szabadulás utáni időszakra való felkészítés a büntetés-végrehajtási szervezet kiemelt feladata. A szakmai konferencián rendelkezésre álló időkeret csupán arra volt elég, hogy bepillantást adjak a büntetések történelmi alakulásába, illetve a fogvatartottakkal való foglalkozás fejlődésébe és aktuális prioritásaiba. A téma kiemelt jelentőségű a büntetés-végrehajtási szervezet társadalmi megítélése szempontjából, és a börtönök kialakulása óta eltelt időszakban hatalmas fejlődés figyelhető meg mind a büntetés-végrehajtási intézetek kialakításában, mind a reintegrációs tevékenység irányainak meghatározásában. A fogvatartottakkal való foglalkozás nem könnyű feladat, ráadásul annak eredményességéhez elengedhetetlen az, hogy elérjük az együttműködésüket, mivel annak hiányában a legjobban megtervezett reintegrációs program sem lehet sikeres. Előbbiek igazolására egy Oláh Attila idézettel zárom írásomat: *„Egy bűnözőt az nem változtat meg, hogy milyen börtönben ült, jó vagy rossz börtönben. A börtön az mindig is börtön marad. Ott is, aki akar változni, az tud változni. Csak akarni kell.”*³¹

³⁰ Tóth T. (2019) p. 81.

³¹ https://www.citatum.hu/szerzo/Olah_Attila



Felhasznált irodalom

- A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény
- A jog kodifikálása
(http://www.romaikor.hu/romai_allam_es_allamrend/romai_kozigazgatas_csaszarkori_attekintese/a_csaszari_kozigazgatas/keso_romai_jog_es_adminisztracio/cikk/a_jog_kodifikalasa), A letöltés ideje: 2022. 01. 03.
- Albert Fruzsina – Bíró Emese: A sikeres reintegráció,
(http://real.mtak.hu/31000/1/albert_biro_sikeres%20reintegracio_bortonon%20innen%20es%20tul.pdf), A letöltés ideje: 2022. 01. 03.
- Belovics Ervin – Vókó György (2014): A büntetés-végrehajtási törvény magyarázata, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest
- Estók József (2013): A büntetés-végrehajtás függelmi viszonyrendszerének, felügyeletének története 1867–1990. között. Börtönügyi szemle, 2013/4.
- Estók József: A polgári magyar állam büntetés-végrehajtásának egyenruházata és rangrendszere, 1867–1945 (http://real.mtak.hu/88172/1/RTF_XXVIIlevf_53sz_015-032.pdf), A letöltés ideje: 2021. 01. 04.
- Forgács Judit (2020): Javítás – Nevelés – Reintegráció. Változó fogalmak és formálódó tartalmak a szabadságvesztés végrehajtásában (PhD értekezés), Miskolc, 115.
- Forgács Judit (2013): Miért beteg a magyar büntetés-végrehajtási nevelés? Börtönügyi Szemle, 2013/2. 2.
- Földvári József (1997): Magyar büntetőjog. Általános rész., Osiris Kiadó, Budapest, 19. (https://www.citatum.hu/szerzo/Olah_Atila) A letöltés ideje: 2021. 01. 06.
- Lőrincz József: A Kádár-korszak börtönügyének szakmatörténeti vázlata (http://acta.bibl.u-szeged.hu/54008/1/juridpol_081_629-639.pdf), A letöltés ideje: 2021. 01. 04.
- Lőrincz József – Mezey Barna (2019): A magyar börtönügy története, Dialóg Campus Kiadó
- Lőrincz József – Nagy Ferenc (1997): Börtönügy Magyarországon, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság, Budapest
- Pál László (1976): Nevelés a büntetés-végrehajtásban. Kriminálpedagógiai tanulmány. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 16–17.
- Ruzsonyi Péter (2014): Elfogadás után – hatályosulás előtt: a Bv. Kódex kriminálpedagógiai potenciálja, Emberek őrzője Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére, Szerkesztette: Hack Péter és Koósné Mohácsi Barbara, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 188.
- Schmehl János (2013): Az új szabályozás főbb szakmai elemei és üzenetei, Börtönügyi Szemle 2013/4., 18.
- T/13096. számú törvényjavaslat a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról. (<http://www.parlament.hu/irom39/13096/13096.pdf>), A letöltés ideje: 2022. 01. 03.
- Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulója tiszteletére, Tanulmánykötet, Szerkesztette: Horváth Attila. Dialóg Campus, Budapest, 2020. 70.
- Tari Ferenc (1995): Előterjesztés a kormány részére a büntetés-végrehajtás működésének és fejlesztésének egyes kérdéseiről. Kézirat, Budapest, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának Archívuma
- Tóth Tamás (2019): A büntetés-végrehajtás fejlődési pályájának új elemei és eredményei, Az igazság védelmében tanulmánykötet, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, 81.
- Vókó György (2010): Bünelkövetők jogkorlátozása jogállamban. MTA doktori értekezés 83–84.
- Vókó György (2013): Magyar büntetés-végrehajtási jog, Budapest-Pécs, Dóm-Dialóg Campus



